

УДК 333.13(076.5)

Пшеюк О. О.,

методист I-категорії відділу організації методичного забезпечення навчального процесу навчально-методичного управління Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГО-ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ВОДОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто різносторонні підходи до визначення поняття “управління”, окреслено його складові. Визначено основні функції управління водними ресурсами, означено повноваження Держводгоспу відповідно до нормативних документів. Доведено необхідність управління еколого-інноваційним розвитком водогосподарського комплексу України.

Ключові слова. *Управління, організація, суб’єкт управління, об’єкт управління, басейновий принцип управління, екологічне управління, інноваційний процес, еколого-інноваційний розвиток.*

В статье рассмотрены разносторонние точки зрения на определение понятия “управление” и его составляющие. Выделены основные функции управления водными ресурсами, определены полномочия Госводхоза в соответствии с нормативными документами. Доказана необходимость управления эколого-инновационным развитием водохозяйственным комплексом Украины.

Ключевые слова. *Управление, организация, субъект управления, объект управления, бассейновый принцип управления, экологическое управление, инновационный процесс, эколого-инновационное развитие.*

Different approaches of concept “management” were reviewed in this article. Specifically described its components. Defined main management functions of water resources, described authority of “Derzhvodgosp” accordingly to regulatory documents. Proved the necessity of need in ecology innovations control system for water management complex of Ukraine.

Key words. *Management, organization, management subject, management object, management pool principle, ecological management, innovation process, ecology innovation management.*

Постановка проблеми. Водне господарство є однією із визначальних галузей нашої економіки, що забезпечує сталий розвиток всього господарського комплексу України.

Для координації зусиль у питаннях збереження, використання та відновлення водних ресурсів, а також цілеспрямованого поступу водного господарства до сталого розвитку, необхідно опиратися як на розгалужену правову базу, що складається із системи нормативних актів, які регулюють суспільні відносини між суб'єктами водного права, так і на новітні принципи управління. Вони (ці принципи) повинні забезпечувати володіння повною достовірною і достатньою інформацією про всі процеси і явища, що відбуваються у суспільному житті та економіці в цілому і у водогосподарській галузі зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробці та вивченню питань управління водогосподарським комплексом присвятили свої праці провідні вітчизняні та зарубіжні вчені: А. А. Александров, І. К. Бистряков, Б. М. Данилишин, Т. Галушкіна, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко, М. М. Паламарчук, В. М. Трегобчук, М. А. Хвесик, В. Я. Шевчук, А. В. Яцик, В. А. Сташук, І. В. Жерелина, Л. Джонсон, Д. Вікерс, А. Городецькій, Є. В. Веніціанов, М. П. Далькова та ін.

Сучасні умови господарювання обумовлюють необхідність врахування новітніх прогресивних форм менеджменту у системі управління еколого-інноваційним розвитком водогосподарського комплексу України.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є розгляд поняття "управління" у його часовому розвитку, визначення складових системи управління і чинників, що обумовлюють наявність у цих структурах тих чи інших елементів та зв'язків, обґрунтування необхідності управління еколого-інноваційним розвитком водного господарства України.

Виклад основного матеріалу. На певних етапах розвитку продуктивних сил, коли у суспільстві виникла об'єктивна необхідність у координації людських зусиль на різних рівнях виробництва або формах організації колективної праці, постала потреба в управлінні колективною діяльністю. Тому поняття "управління" можна віднести до найдавніших. Із розвитком суспільних відносин, зокрема у другій половині 20-століття, коли наука і практика перейшли від вивчення однорідних систем (технічних, біологічних або соціальних) до синтезу й аналізу різнорідних систем (людина-машина, колектив-система машин та інш.), зміст та сутність поняття "управління" зазнали суттєвих змін [1, 6].

Нині існують різні підходи до визначення поняття "управління", наприклад:

- процес доцільного впливу одного об'єкта, обладнання або системи (тієї, яка керує) на інший об'єкт або систему (якою керують), направлений на перетворення структури останньої, перехід її із певного стану в інший, заданий системою, що є ієрархічно вищою, або який вимагається самою керуючою системою [1, 6].

- дія з боку якогось активного начала щодо певних об'єктів або з боку суб'єкта управління [2].

Іншими словами, можна сказати, що управління – це процес впливу на систему для переведення її в новий стан чи для підтримки її в якомусь установленому режимі. Вихідним, тобто початковим пунктом управлінської діяльності, є формування і вибір цілей, кінцевим – їх досягнення [3, 16].

Розвиток людського суспільства спонукав до ускладнення та змін форм управління. На сучасному етапі – це процес, в основу якого покладені наукові розробки, досягнення, закони розвитку людського суспільства.

Можна сказати, що соціально-політичний устрій, економічні умови, які склалися у суспільстві, забезпеченість ресурсами, стан навколишнього середовища – усі ці чинники є визначальними для встановлення меж управління, його змісту, цілей та принципів.

Таким чином, управління у загальному вигляді може розглядатися як процес цілеспрямованого впливу на будь-яку систему (біологічну, технічну, соціальну) з метою підтримання її в певному стані або переведення її в новий стан із врахуванням властивих їй об'єктивних законів. Найважливішою умовою управління є здатність того, хто керує, прогнозувати поведінку об'єкта, яким керують [1, 8].

Складовими будь-якої системи управління є такі її частини, як організація, суб'єкт управління, об'єкт управління.

Організація – 1. Складова управління, суть якої полягає в координації дій окремих елементів системи (сукупності елементів, що перебувають у відношеннях і зв'язках між собою і утворюють певну цілісність, єдність) [4, 202, 238]. 2. Це форма об'єднання групи людей, діяльність яких свідомо координує суб'єкт управління для того, щоб досягти спільної мети чи цілей та упорядкувати колективну діяльність.

Суб'єкт управління – це носій предметно-практичної діяльності, джерело управлінської активності, спрямований на певний об'єкт управління. Суб'єктом управління може бути як окремих індивід, так і соціальна група (підприємство, організація, держава).

Об'єкт управління – це частина об'єктивної дійсності, на яку спрямовується управлінський вплив [1]. Іншими словами, під впливом суб'єкта управління об'єкт управління може змінювати свою діяльність, кількісні та якісні параметри стану [5, 155]. У випадку екологічного управління ще й впливає на зміну навколишнього середовища, причому у двох напрямках: “від природи – до людини” – вилучення природних ресурсів; “від людини до природи” – забруднення навколишнього середовища.

Для правильної побудови організаційних структур управління необхідно знати чинники, що обумовлюють наявність у цих структурах тих чи інших елементів та зв'язків. Розрізняють чинники, що впливають на характер організаційних структур безпосередньо або опосередковано. До перших відносяться цілі, завдання, функції, принципи та методи управління (інакше кажучи, те, що складає поняття механізму управління). До інших – кадри, техніка, технологія управління, організація праці.

Мета, а також завдання та функції, що впливають з неї, є головними чинниками формування структури. Залежно від мети, з якою створюється система, визначається загальна спрямованість організаційної структури управління [6].

Будучи невід'ємною частиною народногосподарського комплексу, водне господарство України виконує такі функції управління водними ресурсами:

- забезпечення населення і галузей економіки водою в необхідних об'ємах, потрібної якості та відповідних режимах;
- охорону і відновлення водних ресурсів;
- захист від шкідливої та руйнівної дії води [3];
- екосистемного підходу, який передбачає створення управлінських структур, що здійснюють у межах водозбірних басейнів функції планування, координації і контролю;
- вдосконалення розмежування повноважень у питаннях використання водних ресурсів між органами державної влади, а також між ними та органами місцевого самоврядування.

Відповідно до Водного Кодексу України державне управління у питаннях використання, збереження та відтворення водних ресурсів здійснюється за басейновим принципом на основі державних, міждержавних та регіональних програм використання, охорони та відтворення вод, а державною структурою в цій галузі є Держводгосп України. Компетенції державних органів управління описані в статтях 14 – 17 Водного Кодексу [7]. Законом Верховної Ради України від 17 січня 2002 року за № 2988-III було затверджено Загальнодержавну програму розвитку водного господарства України, де передбачено повний перехід на басейновий принцип управління водними ресурсами країни та створення на базі басейнових водогосподарських органів Держводгоспу басейнових управлінь водних ресурсів (БУВР) в основних басейнах річок.

Відповідно, оперативне управління водними ресурсами відбувається за допомогою Управління водними ресурсами (Упрводресурси); сім водогосподарських об'єднань (БВО) здійснюють регіональне управління; безпосереднім впровадженням заходів за програмами і схемами БВО займаються територіальні водогосподарські організації – облводгоспи.

Для підняття ефективності залучених водних ресурсів у відтворювальний процес та зміцнення і вплив екологічних складових водокористування необхідно поступово та комплексно перебудувати як національний, так і регіональні водогосподарські комплекси. Для цього треба розширити організаційно-економічні повноваження органів регіональних водогосподарських комплексів, що створить додаткові можливості для реалізації державної екологічної політики у галузі водного господарства і допоможе у пошуку альтернативних державних форм фінансування комплексу робіт по експлуатації, поточному та капітальному ремонту меліоративних сис-

тем, протиповеневих водогосподарських споруд та інших об'єктів міжгосподарського значення, зокрема водосховищ [8, 364].

Екологічне управління (менеджмент) в галузі водного господарства – це цілеспрямована, далекоглядна діяльність або/і система поглядів, цінностей, правил поведінки, пов'язана із розробкою, впровадженням, контролем певних заходів, направлених на збереження, відновлення, охорону водних ресурсів, і забезпеченням гармонізації відносин між суспільством і навколишнім природним середовищем.

Будучи невід'ємною частиною екологічного менеджменту, екологічне управління в галузі водного господарства базується на таких його основних принципах: попередження та своєчасність вирішення проблем, недопущення критичних подій, відповідальність за завдану шкоду, інтеграція зусиль для впровадження екологічних програм на різних рівнях, формування екологічної свідомості людей, системність, послідовність вирішення екологічних проблем тощо [9]. Таким чином, акцентується увага на суспільні відносини в частині системи “суспільство – навколишнє середовище – водні ресурси”, де управління передбачає:

- дотримання і реалізацію екологічного законодавства;
- контроль та дотримання норм екологічної безпеки на водогосподарських об'єктах та у процесі виробництва питної води;
- обов'язкове включення водоохоронних вимог у комплекс традиційних господарських цілей організації (підприємства);
- економне і раціональне використання водних ресурсів у господарській діяльності;
- інформування населення про характер діяльності Держводгоспу України з метою підвищення екологічної свідомості суспільства у питаннях збереження, відновлення та раціонального використання водних ресурсів і об'єктів;
- зменшення деструктивного впливу на навколишнє природне середовище загалом і на кожний водний об'єкт зокрема;
- пошук взаєморозуміння між державними органами управління, громадськими об'єднаннями, організаціями, громадянами країни щодо впровадження екологічної політики, зокрема водної.

Існуючий потужний промисловий комплекс за своєю структурою, технологіями, рівнем водокористування і водоохорони характеризується як брудно- і водоемний, екологічно небезпечний і такий, що суперечить відновлювальним можливостям водних екосистем. Екологічна нераціональність структури економіки пов'язана із значними галузевими і внутрішньогалузевими деформаціями, зростанням питомої ваги сировинних галузей при скороченні обсягів виробництва наукоємних галузей. Отже, необхідно говорити про структурну модернізацію суспільного виробництва з орієнтацією на природозберігаючу [8, 365] (зокрема водозберігаючу) складову.

Визначальною рисою сучасного розвитку водного господарства країни, його рушійною силою є інноваційний процес, який охопив усі напрями діяльності в цій галузі господарювання.

Для розв'язання окреслених проблем необхідно впроваджувати і розвивати методи управління інноваційними процесами у водогосподарській галузі. Насамперед, це стає можливим через вирішення наступних завдань:

- повсякчасне впровадження басейнового принципу управління як вирішальної стратегії, що забезпечить раціональне використання, відтворення і збереження водних ресурсів, також дасть можливість запобігти забрудненню, виснаженню і остаточному знищенню вододжерел;

- запровадження різного виду інновацій: в управлінні, для забезпечення цілеспрямованого впливу на всіх рівнях організації водогосподарської галузі; в господарській діяльності – з метою підвищення технічного і технологічного рівня систем водокористування;

- залучення інвестицій для будівництва нових і реконструкції існуючих водогосподарських і водоохоронних об'єктів;

- створення ефективних важелів економічного регулювання водних відносин, що відповідає ринковим умовам і дозволяє забезпечити достатнє фінансування господарської і водоохоронної діяльності [8, 365].

Інноваційний процес, що розвивається у водогосподарській галузі, є складовою частиною загального соціально-економічного розвитку, вираженого через [10, 140] систему заходів, спрямованих на всебічний розвиток людського потенціалу, підтримку науково-технічної діяльності, організацію інформаційного менеджменту, модернізацію промисловості та орієнтацію її потужностей на нововведення, формування у суспільстві інноваційних потреб споживчого характеру. У водогосподарському комплексі цей процес відбувається через проведення науково-дослідних, проектно-вишукувальних та будівельно-монтажних робіт відповідно до потреб галузі; створення локальних і регіональних програм розвитку водного господарства; організацію відновлювальних робіт на водогосподарсько-меліоративних комплексах, включаючи програми реконструкції і модернізації магістральних каналів; розробку схем комплексного інженерного захисту територій від шкідливої дії вод; інші види діяльності.

Відповідно до Концепції (15. 06. 2009) Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства на період до 2020 року "передбачається підвищення рівня інновацій у водному господарстві, що дасть можливість значно підвищити рівень задоволення зростаючих потреб економіки у воді" [11].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що водогосподарський комплекс – це складний господарський механізм, що діє у сучасних економічних умовах, об'єднуючи велику кількість водогосподарських об'єктів, підприємств різних форм власності і людських ресурсів. Відповідно, сучасна система управління еколого-інноваційним розвитком

водогосподарського комплексу України повинна забезпечити новий рівень відносин у галузі, дати поштовх до вирішення проблем, забезпечити впевнений рух у напрямку сталого розвитку. Крім того, світовий досвід і висновки наукових пошуків також беззаперечно свідчать про те, що забезпечення екологічно безпечного водокористування, збереження чистоти вод залежить не лише від технологій виробництва, а й від управління як водними ресурсами [12], так і еколого-інноваційним розвитком водного господарства.

Література:

1. Іванюк Д. П., Шульга І. В. Управління природоохоронною діяльністю: Навч. посібник. – К: Алерта, 2007. – 368 с.
2. Савельєва В. С. Психологія управління: Навч. посібник. – К: ВД “Професіонал”, 2004. – 320 с.
3. Максименко Н. В., Задніпровський В. В., Клименко О. М. Організація управління в екологічній діяльності: Підручник. Вид. 2-ге перероблене і доповнене. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 340 с.
4. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста / За ред. проф. С. М. Гончарова. – Рівне: НУВГП, 2008. – 268 с.
5. Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Білявський Г. О. та ін. – К: Либідь, 2004. – 432 с.
6. http://pravo.d4r.info/show_title.php?id=300
7. Водний Кодекс України. <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Хвесик М. А., Голян В. А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів: Монографія. – К: Кондор, 2007. – 480 с.
9. Кожушко Л. Ф., Скрипчук П. М. Екологічний менеджмент: Підручник. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 432 с. (Альма-матер).
10. Зінь Е. А. Регіональна економіка та управління: Навчальний посібник. – Рівне: НУВГП, 2007. – 286 с.
11. Концепція “Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства на період до 2020 року”, прийнята 15. 06. 2009р. <http://www.ueberkrass.de>
12. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007р. № 880-р.